

آینده پژوهی ایران

www.ketab.ir

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

تهران ۱۳۹۵

سرشناسه	مولایی، محمدمهدی ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور	آینده‌پژوهی ایران / محمدمهدی مولایی، حامد طالبیان
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	۱۹۲ ص. مسوز، جدول، تصویر
شابک	۱۳۰۰۰۰ ریال، ۸ - ۶۲ - ۷۶۸۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	آینده‌پژوهی -- ایران
موضوع	ایران -- سیاست و حکومت -- ۱۳۹۴ - ۱۳۹۵ -- آینده‌نگاری
موضوع	Foresight - Politics & Government - Iran
موضوع	Iran - Politics & Government - - Foresight 2014-2015
شناسه افزوده	طالبیان، حامد، ۱۳۶۲ -
رده‌ی کتگره	۱۳۹۵ م/۸۴۸/۱۳۹۵ CB
ردمندی دیوبی	۰۰۴۲۰۹۵۵
شماره تیتلسلی علی	۳۲۹۱۰۵۵

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

آینده‌پژوهی ایران

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

نویسندگان: محمدمهدی مولایی، حامد طالبیان

ویراستار: محمدمهدی مولایی

طراح جلد و صفحه‌آرا: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - تیر ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال

شابک: ۸ - ۶۲ - ۷۶۸۷ - ۶۰۰ - ۹۷۸

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.

در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر(عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

سخن ناشر / ۹

پیشگفتار / ۱۱

مقاله اول

آینده پژوهی مسائل ایران سال ۱۳۹۳ با روش تحلیل اثرات متقابل / ۱۳

مقاله دوم

تحلیل شبکه سبیل ایران در سال ۱۳۹۴ با رویکرد آینده پژوهی / ۵۱

مقاله سوم

آینده پژوهی مسائل ایران با روش تحلیل ساختاری / ۹۱

مقاله چهارم

کاربرد روش تحلیل اثرات متقابل فازی در مطالعات آینده نگر / ۱۲۷

مقاله پنجم

ارائه چارچوب دسته بندی موضوعی برای دیده بانی ملی و پوشش محیط کلان ایران / ۱۵۹

سخن ناشر

بی‌شک بالاترین و والاترین عصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هر چند جامعه از بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد، ولی بوج و میان تهی است. اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مرتزق از فرهنگ غرب باشد ناچار دیگر ایجاد آن جامعه به جنب مخالف گرایش پیدا می‌کند و بالاخره در آن مستهلک می‌شود و موجودیت خود را از دست می‌دهد (امام خمینی، "صحیفه نور"، ج ۱۵: ۱۶)

رشد و توسعه اقتصادی و یا سیاسی بدون توجه به ارزش‌های والای فرهنگی می‌تواند موجبات سستی و اعوجاج در اصول اعتقادی و ملی جامعه را فراهم آورد. پژوهشگاه فرهنگ، ارزش‌ها و زیباطات با انجام تحقیقات و طرح‌های پژوهشی و نیز برگزاری نشست‌های علمی، اصحاب علم و فرهنگ و ارائه نتایج حاصل در قالب «گزارش پژوهش» یا «کتاب»، تلاش خود را صرف گسترش ارزش‌های اصیل فرهنگی می‌کند.

امید است با بهره‌گیری از توان علمی پژوهشگران، بتوان گام مؤثری در برنامه‌ریزی جامع توسعه کشور برداشت.

اثر پیش‌رو، مجموعه مقالات برگرفته شده از پژوهش‌های «آیناه پژوهش ایران» در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ است که محمد مهدی مولایی و حامد طایبان نگاشته و تدوین کرده‌اند.

یادآوری می‌شود، مطالب مندرج در این کتاب لزوماً منعکس‌کننده دیدگاه‌های پژوهشگاه نیست.

پیشگفتار

رویارویی با چالش‌های امروز جهان، از قبیل بسط و توسعه رسانه‌های اجتماعی و به دنبال آن مسائلی چون شکاف دیجیتال، تضییع نقش دولت-ملت‌ها در برابر سازمان‌های مردم‌نهاد و جهانی، گسترش سرمایه‌داری جهانی و نهادینه‌شدن تدریجی حوزه عمومی مجازی و مسائل و موضوعات بومی و ملی ایران همچون آلودگی هوا، چالش رشد اقتصادی و مسئله بیکاری، جمعیت، نابرابری اجتماعی و غیره، نیازمند علت‌یابی گذشته، جامع‌نگری امروز و آینده‌نگری برای فرداست.

بر اساس این دغدغه بود که آینده‌بان، ابتدا به عنوان رسانه تخصصی آینده‌پژوهی، روز ۱۰ اسفند ۱۳۹۲، همزمان با روز جهانی آینده تاسیس شد. در حالی که تقویم‌های مرسوم جهان رویدادهای تاریخی و طبیعی معطوف به گذشته را گرامی می‌دارند، نخستین روز جهانی آینده از تاریخ اول مارس ۲۰۱۲ مصادف با ۱۰ اسفند ۱۳۹۰ در سراسر جهان با این امید برگزار شد که

روزی برای گرامی داشت انرژی و توان همه دانشمندان و کارشناسان جهان امروز برای تغییر زندگی مردم در سراسر کره زمین و راهی برای خلق جهانی بهتر در آینده باشد.

هدف آینده‌بان در مسیر ساختن آینده‌ای بهتر برای همه، پایش وضعیت موجود از جمله اخبار و رویدادهای معطوف به آینده، پژوهش و انتشار اسناد آینده‌پژوهانه و راهبردی، کمک به توسعه ادبیات نظری و روش‌شناختی آینده‌پژوهی به زبان شفاف و تخصصی علمی برای متخصصان و به زبان هرروز مردم برای علاقه‌مندان و فرد فرد کسانی است که از امروز دغدغه فردا، فرزندان، خود را دارند.

همسو کردن چشم‌انداز دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد و عموم شهروندان ایرانی در رابطه با سناریوهای مطلوب آینده در زمینه‌های مختلف هدف غایی ما است که می‌کوشیم از طرق مختلف برای رسیدن به آن تلاش کنیم. به باور ما یکی از مسیرهای ساخت جهانی بهتر توجه دادن همه به نقش حساس و سرنوشت‌ساز امروزشان در شکل دادن به آینده و آشنایی آنها با مهم‌ترین دستاوردها و تحولات آینده‌ساز است. در مسیر پیش‌رو آینده‌نگری، برخورداری از چشم‌اندازی راهبردی و جهانی، استفاده از راهکارهای بومی در کنار بهره‌مندی از فواید روز دنیا، نه یک انتخاب که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است و آینده‌بان فرصتی برای گردهم آمدن فعالان حوزه‌های مختلف، استادان و پژوهش‌گران، کنش‌گران اجتماعی و سیاست‌مداران و برنامه‌ریزان کشور برای هم‌رسانی افکار، تجربیات و پژوهش‌های مرتبط با آینده است.

در زبان فارسی، پسوند اشتقاقی «بان» با اضافه شدن به پایان واژه‌ها معنای نگهبانی و حفاظت را به آنها می‌افزاید. آینده‌بان، به عنوان گروه تخصصی حوزه آینده‌پژوهی می‌کوشد تا علاوه بر پژوهش و دیده‌بانی آینده، با نگاهی مسئولانه، راه‌کارهایی در جهت نگهبانی و محافظت از آینده نیز ارائه کند. رویکرد آینده‌بان تنها معطوف به پژوهش علمی آینده نیست، بلکه قصد دارد تا با ایجاد پیوندی بین پژوهش‌های علمی حوزه آینده از یک‌سو و امروز و فردای جامعه ایران از سوی دیگر، نگاه خردمندانه به آینده را وارد فضای عمومی کند. بر این اساس ستاره آینده‌بان ایده «آینده بهتر برای همه» را دنبال می‌کند.

آینده‌بان حاصل دغدغه مشترک کسانی است که آینده را نه از پیش تعیین شده و محتوم، که قابل شکل دادن می‌دانند. از این روست که تلاش خود را در جهت شکل‌دهی به آینده بهتر برای همه معطوف کرده‌ایم. آینده‌پژوهی از نگاه ما فراتر از یک رشته دانشگاهی و تولید صرف متون علمی و فراتر از ابزاری برای افزایش قدرت و ثروت قدرت‌مندان است و می‌تواند و باید در خدمت تأمین منافع عمومی قرار گیرد.

بر مبنای همین دغدغه بود که «آینده‌بان» دو گزارش عمومی با عناوین «آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۳» و «آینده‌پژوهی ایران ۱۳۹۴» منتشر کرد. این گزارش‌ها در ابتدای هر سال در پایگاه اینترنتی آینده‌بان به رایگان در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته‌اند. مخاطبان این گزارش‌ها، علاوه بر مدیران، سیاست‌گذاران و پژوهشگران، همه افراد دغدغه‌مند نسبت به آینده بوده‌اند. از این‌رو در این گزارش‌های عمومی از ساختار متون علمی پرهیز شد و تلاش

کردیم تا حد ممکن گزارش به زبان نزدیک به متون رسانه‌ای ارائه کنیم. به‌منظور تشریح بیشتر جنبه‌های تخصصی این گزارش‌ها، در سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ گروه پژوهشگران آینده‌بان، مقالاتی علمی تهیه و در کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی عرضه و همچنین به مجلات علمی - پژوهشی ارائه کرده است. مخاطب این مقالات بر خلاف گزارش‌های عمومی، پژوهشگران و محققان حوزه‌های مختلف علوم به‌خصوص آینده‌پژوهی بوده‌اند. کتاب حاضر از نتیجه گردآوری تعدادی از این مقالات تهیه شده است. این مجموعه به منظور ثبت و انتقال تجربه‌های پژوهشی آینده‌بان تهیه شده که از جمله نخستین پروژه‌های آینده‌پژوهانه کلان‌گرا در سطح ملی ایران هستند.

به‌سرانجام رسیدن این مجموعه ممکن نمی‌شد جز با تلاش و همت همه اعضای گروه آینده‌بان و همچنین حسن نظر و محبت همراهان و دوستان آینده‌بان. نویسندگان از زحمات و عزیزانی که در مراحل مختلف پژوهشی و رسانه‌ای آینده‌بان نقشی کلیدی داشتند کمال تشکر را دارند. زحمات اعضای گروه پایش و گردآوری داده‌های پژوهشی آینده‌بان، گروه تحلیل نرم‌افزاری، گروه پشتیبانی فنی و پایگاه اینترنتی، روابط عمومی، گروه طراحی و صفحه‌آرایی و سایر همکاران امکان انتشار گزارش‌های سالانه آینده‌بان را فراهم آورده که از آنها سپاس‌گذاریم. همچنین خبرگان حوزه‌های مختلف همراه آینده‌بان که در مراحل تهیه گزارش‌های سالانه از ارائه نظرات خود به آینده‌بان دریغ نکرده‌اند ارکان اصلی اعتبار گزارش‌های آینده‌بان هستند که قدردان آنها هستیم.

انتشار این مجموعه مقالات در قالب کتاب نیز با حسن نظر مدیران پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی میسر شد. نویسندگان قدردان محبت جناب آقای دکتر محمدرضا جوادی یگانه، ریاست پژوهشگاه، جناب آقای دکتر عبدالله بیچرانلو، معاونت پژوهشی پژوهشگاه، و سرکار خانم شهناز شفیع خانی، مسئول دفتر نشر پژوهشگاه هستند که زمینه انتشار کتاب را فراهم آوردند.

محمد مهدی مولایی

حامد طالبیان

دی ماه ۱۳۹۴ .